



Özgen Acar
"Seton Lloyd'dan
Türkiye'nin Tarihi"
Cumhuriyet Kitap
25 Aralık 1997

Geçen yıl 94 yaşında aramızdan ayrılan İngiliz arkeolog Seton Lloyd gerçekte bir mimardı. Irak'ta başladığı arkeolojik çalışmalarını daha sonra Anadolu'da sürdürmüştü. Yaklaşık yarım yüzyılını adanmış "Anadolu Arkeolojisi", uzmanlık alanı idi. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1973'te ödül verdiği bu değerli bilim adamının '*Ancient Turkey - A Traveller's History of Anatolia*' adlı kitabını Türk meslektaşları Prof. Dr. Ender Varinlioğlu dilimize kazandırdı.

Modern Türkiye'nin geçmişini yabancılara anlatmak için yazılan bu kitabı bence önce Türkler okumalıdır. Anadolu tarihine bugüne değin ilgi duymayan, hatta azbuçuk bilgi sahibi olan herhangi bir Türk; bu kitabı okuyup bitirdiğinde ne kadar zengin tarihsel ve kültürel mirasa sahip, eşsiz bir ülkede yaşadığını anlayacaktır. Hatta hayret edecektir. Kitabın son sayfasına geldiğinde, üzerinde yaşadığı topraklara okurun bir başka gözle bakacağına eminim.

Anadolu arkeolojisi

Yazar kitabı hakkında şu yorumu yapıyor: "Bu kitap Anadolu'nun tarihi eserleri üzerine yazılan alışlagelmiş 'rehber' kitaplardan değildir. Hele ders kitabı hiç değildir. Bu kitap, daha çok, ülkenin ayakta kalmış anıtlarını uzun yıllardır yakından tanımış olmanın uyarıcı etkisiyle, yazarın bu tarihi toprak-

ların yaşamöyküsüne ve insanların karşı duyduğu derin ilgiyi başkalarıyla paylaşma girişimidir."

Yazar, -öyle dese de- bana göre bu kitap aynı zamanda rehber, ders, öykü ve ayrıca her zaman başvurulacak bir danışım kitabıdır. Anadolu arkeolojisi ile ilk kez 1937'de Mersin-Yumuktepe'de tanışan ve 1948'de Ankara'da İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'ne Müdür olarak atanan yazar, daha turizm kelimesinin bilinmediği yıllarda kağıt sırtında, Türkiye'yi dolaşmıştır. Seton Lloyd'un bu kitabı, gezi notları ile devirdiği yüzlerce kitabın birikimi ile 87 yaşında kaleme aldığı biliniyor.

Kitapta tarihsel çağların zaman dizini, Anadolu'nun önemli antik yerleşim yerleri, bunları gösteren haritalar, gravürler ve siyah-beyaz fotoğraflar okura kolaylık sağlıyor. Yazar, bir "kara köprüsü" dediği "Anadolu" sözcüğünü tanımladıktan sonra, tarih boyunca gelişip geçen kavimleri ve uygarlıklarını incelemeye alıyor. Bodrumlu ünlü tarihçi Herodotus'un İ.Ö. 5. yy'da, "...bildiğimiz hiçbir ülkeye gökyüzü, mevsimler böylesine lütufkar olmamıştır." sözünü anımsatıyor.

Türkiye'deki gelişmeler

Lloyd, Türkiye'deki gelişmeleri şöyle tanımlıyor: "Uzun yıllar Türkiye'de kalmış bir yabancı anılarını yokladığında, her şeyden önce tek bir kuşağın ortalama yaşam süreci içinde bu ülkede gerçekleştirilmiş olan değişimin ne denli şaşırtıcı olduğunu kabul etmek zorunda kalacaktır. Bu değişim, gezi yapmanın hızı ve koşulları ile ilgilidir!"

Yazar 1940'ların erişilmez Anadolu'su ile günümüzün turistik tarihsel yerleri hakkında kıyaslamalar da yapıyor. Tarihöncesi dönemlerden Hititlere kadar zaman dilimini bir arkeolog gözü ile gezgine (günümüz turistine) indirgeme becerisini gösteriyor. Bu üvertürde okura,

bundan sonraki bölümleri anlayabilmesi için tarihin ve arkeolojinin temel ilkel bilgileri sanki komprime haplar olarak sunuluyor.

Kitabın üçüncü bölümünde, dünyada çok tanınan Mısır uygarlığı ile eş zamanlı Hititleri okurla buluşturduktan sonra selefleri Hattileri de tanıtıyor. Bu arada, okurun ilgisini sürdürme amacıyla, Hitit tabletlerinden masalsi öğelerden alıntılarla çeşitli öykülere yer veriliyor.

Seton Lloyd, Troya kazılarını ve buluntuların önemini, Kral Midas'ın anıtsal mezarı ile başkent Gordion'u "gezgine" ve tarih-arkeoloji meraklısına bilimsel bir sadakatla ve öykü diliyle aktarıyor.

Bu anlatım biçimini çevirmenin Türkçesi de tamamlıyor. Arı ve duru diline ek olarak çevirmen: sahneye hiç girmeden sadece "dipnotları" ile bir "süflör" gibi davranıp - kitabın yazılışından bu yana geçen sekiz yıl içindeki yeni buluntulardan dolayı- eskiyen bilgileri tamamlıyor. Çevirmen, bir anlamda yazar bugün yaşıyor olsaydı ve kitabının yeni baskılarını yapmak durumunda kalsaydı, ne gibi ekler ya da değişiklikler yapacak idiyse dipnotlarla bunu yapmakla yetiniyor. Çevirmen, yazarın genel çizgisine hiçbir biçimde müdahalede bulunmuyor.

Kuşkusuz çevirmenin başarı, kendisinin Klasik Arkeoloji, Yunan ve Latin Dilleri ve Edebiyatı ile 40 yıldır uğraşan bir profesör oluşu, ayrıca İngilizce'yi çok iyi bilmesinden kaynaklanıyor. Çevirmen, antik yer adlarını, günümüzdeki adları ile birlikte sunarak okurun olayları algılamasını da önemli ölçüde kolaylaştırıyor. İşin en özünü yanı, Seton Lloyd'un kitabının çevirisini göremeden, geçen yıl ölmesidir. Kitapta daha sonra, Anadolu'ya Batı'dan Yunan uygarlığının gelişi, ardından Kral Karun'la simgeleşen Lidya Uygarlığı anlatılıyor. Bu arada ilginç bir bölümü de Van dolaylarındaki Urartu Uygarlığı

oluşturuyor. Ardından, Doğu'dan gelen Perslerin Anadolu'da sahneye çıkışları işleniyor.

Yazar, tarihsel sıkıcılıktan kurtulmak için, zaman zaman klasik edebiyatın izlerini sayfalarına aktarıyor. Böylece okur, binlerce yıl öncesinin bazı olayları içine, sanki üç boyutlu bir film izler gibi girebiliyor.

Anadolu olur da Büyük İskender'den söz edilmez olur mu? Yazarın ölümünden sonra Bodrum Müzesi arkeologlarınca mezarı bulunan Prenses Ada'nın İskender ile buluşması ile İran'a gidinceye kadar izlediği yol, siyasal yapılanması ve savaşları yalın anlatımla sürüyor. Kitap daha sonraki yüzyıllarda yedi kenti (İzmir, Efes, Bergama, Priene, Milet, Didim ve Bodrum) siyasal, dinsel, te-cimsel ve kültürel açılarından inceliyor. Roma Döneminin birkaç bölümde işlendiği kitap, Hristiyanlığın yaygınlaşmasında ve Avrupa'ya ulaşmasında Anadolu'nun oynadığı önemli rolün anlatımı ile sona eriyor.

Eğer liselerdeki tarih öğretmenleri tarihi, Anadolu'yu ve uygarlıklarını öğrencilerine sevdirmek ve öğretmek istiyorlarsa bu kitabı öncelikle kendileri okuyup, öğrencilerine şiddetle öğütmelidirler. Bir İngiliz'in yazdığı bu kitabın temel amacı, hiç kuşkusuz, Türkiye'yi yabancılara tanıtmaktır. Bence bu kitabın Türkçe'ye çevrilmesinin bir başka yanı var. Başta tarih öğretmenleri ve aydınlar, bu kitabı okuduktan sonra, Anadolu'yu ne kadar çok sevdiklerini bir kez daha göreceklerdiler.

Kitaba sunuş yazan Prof. Dr. Ufuk Esin ise şu değerlendirmeyi yapıyor:

"Dörtbin yılın da çok ötesine giden Eski Anadolu Tarihi ile ilgilenen öğrenci, uzman, aydın, tüm okurlar için bu kitap, zaman zaman yeni yorumlar getiren, yeni ufuklar açan, geçmişimizi herkesin anlayacağı bir dille sunan, vazgeçilmez bir bilgi kaynağını teşkil etmektedir.



Çocuklara Hücre ve Gen Öyküleri Cumhuriyet Bilim ve Teknik Dergisi, Şubat 1998

Canlıların bir tek hücreden karmaşık yapıtlı organizmalara dönüşmesinin ve yaşamaya başlamasının öyküsünü çocuklara çizimlerle çok iyi anlatan 4 kitap...

Ona Kısaca DNA Denir, Sen Ben Gen, Biz Hücreyiz, Hücre Savaşları

Yazar: Dr. Fran Balkwill; Çizer: Mic Rolph Çeviri: Cem Soydemir. TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Çocuk Kitaplığı

Çağımızda giderek karmaşıklaşan bilimin temel kavramlarını çocukların anlamasını sağlayacak bir çocuk kitaplığı literatürü Dünya'da giderek zenginleşiyor. Kendi alanında uzman, ama kendi alanındaki konuların popülerleştirme konusunda da yetenekli, meraklı ve bunun önemini kavramış olan bilim insanları, çizer ve illüstratörlerle çok iyi işbirlikleri kurarak, çok iyi ürünler veriyorlar.

TÜBİTAK Popüler Bilim Yayınları'na yeni piyasaya sürülen 4 kitap, bu işbirliğinin iyi birer örneği.

Ona Kısaca DNA Denir, Sen Ben Gen, Biz Hücreyiz, Hücre Savaşları başlıklı 4 kitapçık, canlının ilk gelişimi, gen, DNA, ikili sarmal, hücre, protein, bütün bunların işlevleri, kısaca canlının nasıl oluştuğu ve geliştiğinin çok temel öyküsünü, birbirini tamamlayarak ve bütünleyerek anlatıyor.

Ona Kısaca DNA Denir, kitapçığı, hücreyi, bölünmesini, içindeki kromozomları, kromozomların içindeki DNA'ları, DNA'ların nasıl ve niçin kopyalandığını, çeşitli hücre biçimlerini ve yapılarını, niçin farklı hücreler bulunduğunu, DNA'ların protein üretimlerini ve nedenlerini, hücre farklılaşmasının çeşitli organlarımızın oluşmasında önemlerini, niçin

birbirimizden farklı olduğumuzu çizimlerle anlatıyor.

Sen Ben Gen, tamamen genin öyküsü. Canlı olayına, bu defa gen açısından bakıyor kitapçık. Dünya üzerinde yaşayan 5 milyar insanın birbirine benzerliği, her bir insanın tekliliği, gen dizilişlerinin farklılığından ileri gelir. "Genler, protein yapımı sırasında kullanılan tariflerdir". Proteinler ise genetik yapımızın oluşumunda tayin edici önemdeki maddelerdir. Genlerin tamamının kromozomları oluşturduğunu, DNA'ların durmadan protein sentezlendiklerini okuyoruz kitapçıkta. *Sen Ben Gen*, genetik farklılıkları, mütasyonları açıklamaya çalışıyor.

Biz Hücreyiz, hücreyi anlatıyor (vücudumuzda 100 trilyon hücre var). Bir tek hücreden canlı nasıl oluşuyor, hücreler niçin ve nasıl farklılaşıyor (200'den fazla farklı tipte hücre var vücudumuzda); deri, kemik, kan, kas, sinir vb. hücreleri neler yapıyor sorularına yanıt veriyor.

Dizinin son kitabı olan *Hücre Savaşları*, önceki kitabın devamı olarak vücudumuzun savunma hücrelerini, lenfositleri, nötrofilleri ve makrofajları anlatıyor. Nötrofiller mikropları yok etmek için kanda dolaşır dururlar. Makrofajlar, mikropları ve pislikleri durmadan temizleyen çöp öğütme makineleri gibidir. Lenfositler ise akıllı savunma hücreleridir. Daha sonra kitapçıkta virüsleri, virüslerle koruyucu hücrelerimizin savaşlarını, bakterileri ve bakterilerle savaşları, aşırı, yaraların iyileşme mekanizmalarını öğreniyoruz.

Kitaplar, renkli baskılı ve her biri 250 bin TL.

Bu kitapçıklarda ana-babaların da öğrenecekleri temel bilgiler var. Tabii, burada, acaba ülkemizde böyle bir ikiliyi, iyi bir uzman yazarla -zor olan- ve iyi bir araştırmacı çizeri -bu daha kolay- destekleyerek bir

araya getirmek ve böyle yapıtları ortaya çıkarmasını teşvik etmek, ne kadar mümkün ve mümkün değil mi, sorusu akla geliyor.

Mustafa Arslantunalı "Göge Bakalım" Virgül, Kasım 1997

Gökyüzüne baktığında insan çok şey görebilir. Neyi nasıl göreceğini öğrenmesi koşuluyla. M. Emin Özel ile Talat Saygac'ın yazdığı, TÜBİTAK yayınlarından çıkan *Gökyüzünü Tanıyalım* adlı kitap, çıplak gözle (isteyenler için dürbün ya da teleskopla) görülebilecek olanları okura tanıtmak için hazırlanmış. Ama *Gökyüzünü Tanıyalım*, bir kitaptan daha fazlası... Bir set. Kitapla birlikte iki kaset ve iki afiş var. Metin kasetlerle beraber okunmak üzere (ya da kaset kitapla birlikte dinlenmek üzere) tasarlanmıştır. Gökyüzü atlası ve kitap içindeki resimlerle çizimler de bilinmeyen bir ülke için ayrıntılı harita vazifesi görüyor...

Eskiden, astronominin ve kadim astronomiden türeyen astrolojinin daha gözde, yön ve iz bulmanın teknik gereçlerinin çok daha yetersiz olduğu zamanlarda, insanlar gökyüzüyle daha haşır neşirmiş. Bugün, kâçımız Kutup Yıldızına bakarak yön tayin edebiliyor?

Gökyüzünü Tanıyalım, parlak yıldızlar, burçlar, takımyıldızlar ve göktaşları ile tanışmak isteyenler için eksiksiz ve şık bir kılavuz. Kasetler ve kitap mevsimlere göre planlanmıştır. Kitabı okumaya, diyelim ki, yazın başladınız, kasetlerin içinden yaz bölümünü teybe koyuyor, açık havadaki yerinizi alıyor (tercihan gökyüzünün net görü-

lebildiği, şehir ışıklarından uzakta bir yer), kaseti dinleyerek, gerektiğinde atlasa bakarak, gözlem yapmaya başlıyorsunuz. Gökububenin tam kaset ve çizimlerdeki gibi olması için tarih ve saate de dikkat etmelisiniz. Örneğin, yazın gökyüzündeki gezinti Türkiye yaz saati 22:30'a doğru 5 Ağustos civarı günler için düzenlenmiştir. Bu tarihten öncesinde, her gün için 4 dakika erken gezintiye çıkmalısınız ki, gördüklerinizle kitap ve kasetler tastamam çakışsın.

Gökyüzünü Tanıyalım, son derece açık ve yalın bir dille yazılmış. Bir iki kurala uyduktan sonra biraz dikkatli bir gözlemci için kitapta yazılanları uygulamak olanaksız. Bir örnek: "Şimdi yönümüzü belirleyerek işe başlayalım. Güneşin nereden battığını hatırlıyor musunuz? O taraf ana yönlerden batıdır. 90° solunuz, yani sol omuzunuzun işaret ettiği yön güney, 90° sağınız yani sağ omuzunuzun işaret ettiği yön ise, kuzeydir. Doğu ise tam arkanızdadır. Şimdi sola dönün ve yüzünüz güney baksın. Evet... Gezimize Kanatlı Ar'la başlıyoruz..." Hiç kimseyi korkutmayacak, kimse'nin zor diye itiraz edemeyeceği, yalın bir dil. Konuşma dili. Çünkü kitapta okuduğunuz metin, kasetten dinlediğinizle aynı ve "İyi akşamlar!" diye başlıyor. Madem öyle, kitabın yanında niçin kaset veriliyor diyebilirsiniz ilk anda. Sebebi basit: Gökyüzüne bakarken metni okuyacak ışığı bulduysanız, göğü incelemeniz mümkün değil demektir. Dolayısıyla bütün metin, yanbaşınızda birisi size bilmediğiniz bir şehri gezdirir gibi oluşturulmuş.

Bu kitabı okuyun, ama okumakla yetinmeyin: Bulutsuz, pussuz bir havada, kasetlerinizi ve walkman'inizi unutmadan, şehirden uzaklaşın; bozkırda bir yerlere giderseniz daha da iyi; sonra gökyüzünüzü seyredin. Öğüt verdiğime bakmayın, ben bunu yapmış değilim; ama niyetliyim, çünkü kitap insana o hevesi veriyor. *Gökyüzünü Tanıyalım*, ilgisi, merakı ve birazcık olsun vakti olanlarımız için dikkate değer bir "Göge Bakma Durağı"...

